

Američka spoljna politika u doba krize svetskog poretka

Richard N. Haass, *A World in Disarray: American Foreign Policy and the Crisis of the Old Order*, Penguin Press, 2017, 352 pp.

Nakon raspada Sovjetskog Saveza počeo je period globalne ekonomske, vojne i političke dominacije Sjedinjenih Američkih Država uslovljen novim rasporedom snaga i preraspodelom moći na međunarodnoj sceni, odnosno uspostavljanja svetskog poretka drugačijeg spram višedecenijske bipolarne ravnoteže snaga. U govoru pod nazivom „Ka Novom svetskom poretku” (*Toward a New World Order*) održanom 11. septembra 1990. godine u Kongresu, američki predsednik Džordž Buš stariji (George H. W. Bush) najavio je stvaranje „Novog svetskog poretka” zasnovanog na vladavini prava i saradnji SAD i Rusije. Frensis Fukujama (Francis Fukuyama) je čak govorio o kraju istorije usled konačnog trijumfa liberalne demokratije kao dominantnog modela društveno-političkog uređenja. Međutim, takav model se danas, skoro tri decenije kasnije, očigledno nalazi u krizi praćenoj rasipanjem moći SAD i jačanjem Kine, Rusije, Indije, Brazila i globalnih nedržavnih aktera. Opadanje američke moći postalo je posebno vidljivo nakon terorističkih napada na Svetski trgovinski centar i Pentagon od septembra 2001. godine, kada je vlada u Vašingtonu zapravo pokazala nemoć da se suoči sa novom vrstom bezbednosnih pretnji, što je *post festum* i uvećalo simbolički značaj tih napada. Političku krizu pratili su ekonomska kriza nastala 2008. godine, uspon Kine ka položaju najjače ekonomije sveta i dolazak na vlast socijalističkih i socijaldemokratskih vlada u Latinskoj Americi. Dramatične promene su pažljivo analizirali gotovo svi viđeniji posmatrači međunarodnih odnosa današnjice – od Zbignjeva Bžežinskog (Zbigniew Brzezinski) do Henrija Kisindžera (Henry Kissinger), koji je 2014. godine objavio knjigu *Svetski poredak* (prevedenu i na srpski jezik), dok je Robert Kejgen (Robert Kagan) nasuprot Fukujami govorio ne o kraju već o povratku istorije.

Ričard Has (Richard N. Haass) je predsednik Saveta za međunarodne odnose (*Council for Foreign Relations*), nevladine organizacije sa sedištem u Njujorku čiji

članovi već decenijama unazad imaju snažan uticaj na kreiranje američke spoljne politike. Autor je i urednik trinaest knjiga, od kojih se jedna bavi menadžmentom, a preostalih dvanaest spoljnom politikom. Poslednja u nizu je knjiga objavljena početkom ove godine i koju ovom prilikom predstavljamo – *Svet u rasulu: američka spoljna politika i kriza starog poretka*.

Osnovu za nastanak ovog dela predstavljaju tri predavanja koja je autor održao u aprilu 2015. godine kao gostujući profesor na Pembрук koledžu Univerziteta u Kembridžu. Upravo iz tog razloga u strukturnom smislu knjiga je nakon predgovora i uvoda podeljena u tri dela koja se hronološki nadovezuju, a u okviru kojih se nalazi dvanaest poglavlja uobličениh tako da se mogu čitati nezavisno jedno od drugog u skladu sa potrebama i interesovanjima čitaoca. Kako i sam naglašava u uvodu, knjiga predstavlja mnogo više od transkribovanih predavanja i u mnogo čemu se od njih i razlikuje usled, kako kaže, evolucije vlastitog promatranja. Has ocenjuje da su populizam i nacionalizam u usponu i da smo svedoci široko rasprostranjenog odbacivanja globalizacije i međunarodne intervencije, te jačanja svesti o potrebi revizije fundamentalnih političkih stavova i politika od otvorenog tržišta, preko migranata, do nužnosti održavanja postojećih saveza. Upravo iz tog razloga autor pokušava da kroz istorijsku retrospektivu i analizu pruži odgovor na pitanje da li je današnja politička realnost neizbežna, da je vrednosno oceni kako bi utvrdio šta je dobro, a koje aspekte treba popraviti i unaprediti kako bi se ostvario prosperitet i napredak čovečanstva.

Has sopstvena razmatranja oslanja na stavove Henrija Kisindžera i Hedlija Bula (Hedley Bull) o poretku, te o legitimitetu kao suštinskom elementu pojmovnog određenja poretka. Kao i pomenuti realisti, Has u centar analize stavlja koncepte nacionalnog interesa, moći i ravnoteže snaga. U prvom delu knjige autor pruža sažeti pregled svetske istorije u periodu od sredine sedamnaestog veka, odnosno od Vestfalskog mira, do kraja Hladnog rata i objašnjava kako se od konvencionalnog međudržavnog rata došlo do svetskih ratova i na posletku do višedecenijske blokovske podeljenosti i tenzija. Ovaj period istorije Has naziva *World Order 1.0* jer je prema njegovom mišljenju postojao kontinuitet u svetskom funkcionisanju, a diskontinuitet se pojavio u narednom istorijskom razdoblju od kraja Hladnog rata do danas, odnosno od raspada Čehoslovačke i Jugoslavije, preko terorističkih napada od 11. septembra 2001. godine do Arapskog proleća i sirijske krize.

Diskontinuitet je predmet analize u drugom delu knjige, a autor polazi od pretpostavke da je reč o korenitom raskidu sa prošlošću i da je danas u svetu po sredi nešto sasvim drugačije. Pojavom sve većeg broja respektabilnih aktera na međunarodnoj sceni kako državnih tako i onih koji to nisu, distribuciju svetske moći koju označava terminom „bespolarnost“ (*nonpolarity*) usled čega je sve je

teže obezbediti konsenzus i efikasnost odlučivanja. Has smatra da je najveći izvor nedaća kroz istoriju bio sukob velikih sila. Ocenjujući njihove odnose danas kao veoma zadovoljavajuće – naravno nikako kao idealne – autor sa pravom postavlja pitanje kako to da nam ne ide bolje, ako je glavni izvor problema relativno odsutan. Autor čitaocima pruža argumentaciju zašto su odnosi velikih sila bolji nego u prošlosti, uz konstataciju da su odnosi SAD i Rusije krenuli u suprotnom smeru, ali da je još uvek nejasno da li se radi o trenutnom ili dugoročnom zaokretu i zaoštavanju. Potom sledi sistematična analiza najznačajnijih izazova sa kojima se američka administracija suočava tokom poslednjih četvrt veka posebno u odnosima sa Kinom kao najvećim konkurentom za preuzimanje svetske prevlasti. U okolnostima kada se udeo američke globalne moći postepeno smanjuje, Has razmatra i odnose sa Rusijom, sa fokusom na angažovanje dveju sila u sirijskoj krizi. Drugi deo knjige završava uvidom u uzroke, posledice i veze između najznačajnijih međunarodnih izazova ovog perioda, sa posebnim akcentom na regionalnu politiku i geopolitiku.

Dok se prva dva dela knjige *Svet u rasulu: američka spoljna politika i kriza starog poretka* bave analizom i deskripcijom, treći i poslednji deo bavi se preskripcijom. U ovom delu knjige autor prepisuje svojevrsan recept za prilagođavanje spoljne politike SAD sadašnjoj situaciji i potpuno drugačijem svetu. Malo šta je neizbežno, tvrdi autor, naprotiv ono što vlade, organizacije i ljudi čine ili ne čine je ono što donosi promenu, i posledično stvara istoriju. Has govori o odnosu između velikih sila i kako im treba pristupiti. Promovišući politiku odvrćanja od unilateralnih akcija koje bi mogle da povećaju tenzije među velikim silama, autor naglašava da druge sile uvek moraju biti svesne sposobnosti SAD da, uprkos takvoj politici, u svakom trenutku odbrani svoje interese, a u isto vreme ističući značaj diplomatskih aktivnosti. U nastavku autor navodi šta sve američki politički odlučioци treba da učine kako bi – uzimajući u obzir sve specifičnosti današnjeg sveta od činioca preko novih izazova i pretnji – u perspektivi izgradili *World Order 2.0*. Dok se pretposlednje poglavlje bavi regionalnim izazovima pri čemu se najveća pažnja, shodno trenutnim gorućim krizama, posvećuje Bliskom istoku, u poslednjem poglavlju tema je unutrašnja politika SAD i nužnost njene reforme u sektoru bezbednosti i u pogledu smanjenja javnog duga, jer, kako autor navodi, spoljna politika počinje kod kuće.

Svet u rasulu: američka spoljna politika i kriza starog poretka odiše sveobuhvatnošću analize, ali i kritičkim osvrtom na važna istorijska razdoblja uz navođenje prednosti i mana procesa na globalnom planu. Čini se da je namera autora bila da samom čitaocu ostavi procenu snage i značaja pruženih argumenata i tako donese sopstveni sud o rezultatima sprovedenog istraživanja. Has se pored globalne bavi i regionalnom dinamikom odnosa, što pruža

višedimenzionalnu, široku a ujedno i preciznu sliku, međunarodnih odnosa iz ugla američke spoljne politike. Pored stručne i naučne javnosti koja se bavi ovom tematikom, nova Hasova monografija bila bi korisno štivo za studente međunarodnih odnosa i međunarodne bezbednosti budući da je knjiga, kao što smo već pomenuli, zasnovana na univerzitetskim predavanjima. Knjigu krasi koncizno izlaganje, bez previše ukrasa, ali je izuzetno bogata upečatljivim primerima, sa veoma jasnom i precizno definisanom terminologijom. Prevod ove knjige na srpski jezik bio bi od velike koristi delu domaće akademske zajednice i širem krugu zainteresovanih za razumevanje tekućih krupnih promena u međunarodnim odnosima na početku dvadeset prvog veka.

Isidora POP-LAZIĆ